

УДК 711.4.01

д.т.н., професор Плешкановська А.М.,
ample_urban@ukr.net , ORCID: 0000-0001-9370-3570,
Інститут Урбаністики, м. Київ

УРБАНІСТИКА СУЧАСНОСТІ ТА ЇЇ ОКРЕМІ ВИДИ (ДО ПИТАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ)

Розглядається поняття «урбаністика» як сучасний етап розвитку містобудівної діяльності. Окреслені особливості понятійного апарату в сфері урбаністики. Наведені існуючі та сформульовані нові визначення окремих видів урбаністики – підземної, надземної, підводної, вертикальної.

Ключові слова: містобудування, урбаністика, підземна урбаністика, підводна урбаністика, надземна урбаністика, вертикальна урбаністика.

Сучасний етап розвитку містобудування характеризується не лише активізацією урбанізаційних процесів як в світі в цілому, так і в Україні, зокрема, а й стрімким зростанням значущості міст і поширенням міського способу життя. Все активніше використовується поняття не «містобудування», а «урбаністика» як різновид містобудівної діяльності, що відображає закономірності процесів формування, функціонування та розвитку крупних і великих міст.

Постає питання: в чому ж різниця понять «містобудування» та «урбаністика»? Містобудування – комплексна багатогранна діяльність суспільства, що спрямована на створення матеріально-просторового середовища життєдіяльності людини в поселеннях та районах розселення [1]. Містобудівна діяльність, як наступниця багатовікової архітектурної діяльності в питаннях розвитку територій і населених пунктів, регулюється законодавством України, зокрема законами: «Про основи містобудування», «Про регулювання містобудівної діяльності» та «Про архітектурну діяльність».

Поняття «урбаністика» не нове, проте активного поширення набуло лише кілька останніх десятиліть. За радянських часів *урбаністика* розумілась як комплексна дисципліна, яка всебічно досліджує явища, пов'язані з урбанізацією [2]. Термін «урбаністика» (від лат. Urbs, urbis) походить з радянської економічної географії, де урбаністика представляла собою розділ, пов'язаний з дослідженнями урбанізації і комплексом проблем функціонування і розвитку міст. Цей термін поширений на пострадянських теренах [3], але жодним законодавчим чи нормативно-правовим актом цей вид діяльності в Україні так і не був врегульований.

Прямих перекладів англійською мовою терміну «урбаністика» немає. За

кордоном аналогом його є:

1. *Urban planning* (економ.) – це технічний та політичний процес, пов'язаний із розробкою та проектуванням землекористування та розбудовою оточуючого середовища, включаючи повітря, воду та інфраструктуру (транспорт, зв'язок, розподільні мережі), які охоплюють міську й позаміську території [4]. Цей процес також передбачає надання комунальних послуг.
Стосується фізичного розташування населених пунктів [5]. Основна проблема полягає у суспільному добробуті [4, 5], яка включає міркування щодо ефективності, санітарії, захисту та використання навколишнього середовища [4].
2. *Urban Studies* (соціальн.) – дослідження засновані на вивченні містобудівної діяльності міст. Включають вивчення історії розвитку міста з архітектурної точки зору; впливу міського середовища на розвиток громади. Допомагають зрозуміти взаємодію людських цінностей та матеріального середовища [6].
3. *Urbanism* – це вивчення того, як мешканці міст взаємодіють з штучним середовищем. Це пряма складова таких дисциплін, як міське планування, що зосереджується на фізичному проектуванні і управлінні містобудівними структурами, та міської соціології, яка є академічною сферою вивчення міського життя та культури [7].

«Urbi et Orbi» (буквально, «Місто та світ»), історично сформований вислів-привітання для проголошення державних і релігійних промов, є відображенням внутрішньої єдності *Міста* зі *Світом*. Безупинне зростання кількості, потужності, структурної складності та значущості великих міст обумовлено намаганням людей зв'язати свою долю, особисте удосконалення та комфортність буття саме з містом.

Постійне зростання чисельності міського населення та висока вартість землі призводять до того, що сучасні міста розширюються не тільки по горизонталі, а й по вертикалі з активним використанням надземного і підземного простору. Вертикальне зонування сприяє успішному вирішенню багатьох міських проблем, поділу транспортних і пішохідних потоків, транзитного і місцевого, швидкісного і звичайного транспорту [3, 8, 9].

Поширення урбаністичного підходу до розвитку міського простору сформувало окремий напрям урбаністики – підземну урбаністику.

Підземна урбаністика (англ. Underground urbanistics; нім. Unterirdische Urbanistik; фр. Urbanisme souterrain; італ. Urbanistica subterranea) – область архітектури і містобудування, пов'язана з комплексним використанням

підземного простору міст та інших населених пунктів, що відповідає вимогам містобудівної естетики, соціальної гігієни, а також техніко-економічної доцільності [10].

Підземна урбаністика – найдавніший вид урбаністики. Етапи становлення цього виду та напрями застосування підземного простору достатньо широко відомі та мають велику як вітчизняну, так і закордонну бібліографію.

Комплексне освоєння і використання підземного простору, тобто розміщення під землею різних об'єктів і споруд для пропуску транспорту і прокладання інженерних комунікацій, тимчасових і постійних стоянок автомобілів, об'єктів інженерного устаткування і комунального обслуговування і, навіть, торговельно-розважальних комплексів обумовлює підвищення ефективності використання міського простору.

Проте добре відомі приклади не лише інженерно-транспортного використання підземного простору. Спроби освоєння підземного простору для життєвих потреб робилися представниками різних цивілізацій з найдавніших часів до наших днів. Географія підземних печерних міст достатньо поширена і відображає первинний етап створення житла в складних кліматичних умовах, про що свідчать такі історичні утворення як печерні міста у Петрі (Йорданія), Чуфут-Кале, Каппадокія (Туреччина); напівпідземне селище Пуебло Боніто (Нью-Мексико, США), селище-палац Мінойської культури (о. Крит), та сучасні приклади: сучасне печерне місто на о. Санторіні (Греція) та сучасні печерні житла на берегах Луари в Туріні (Франція) тощо [9, 11].

Окремий напрям освоєння міського простору створюють об'єкти, що розміщуються не на поверхні землі, а над її поверхнею або над водною поверхнею. Це можуть бути житлові та громадські будинки, інженерні споруди, транспортні об'єкти та елементи озеленення, що розміщуються на експлуатованих покриттях будівель і споруд, вздовж мостів, шляхопроводів та естакад, на вертикальних опорах над іншими об'єктами чи землею і водною поверхнею. Наприклад, відомі «житлові мости» у Франції, Італії, Німеччині, мости-сади (Нью-Йорк, Лондон), не кажучи вже про традиційні естакади для пропуску транспортних потоків.

Але існують набагато цікавіші глобальні проекти створення футуристичних «літаючих міст». Перші згадки про подібні урбаністичні проекти відомі ще з початку ХХ століття – «літаюче місто Крутікова» [12, 13]. Або створення спеціальних оболонок над існуючими поселеннями, що мають забезпечувати умови комфортного мікроклімату та автономне постачання електроенергії.

Технологічний прогрес та освоєння космічного простору дозволяє більш оптимістично ставитись до можливості реалізації подібних проектів.

Підсумовуючи, можна сформулювати наступне визначення надземної урбаністики:

Надземна урбаністика – область архітектури і містобудування, пов'язана з використанням міського простору та створенням об'єктів, розташованих вище земної чи водної поверхні, що відповідають вимогам містобудівної естетики, соціальної гігієни, а також техніко-економічної доцільності.

Розвиток сучасних інноваційних технологій надає змогу все активніше використовувати не тільки підземний, а й підводний простір для створення різноманітних функціональних об'єктів [14]. Мова йде не про об'єкти, які внаслідок природних або техногенних катастроф, кліматичних перетворень, а також з плином часу та зміною контурів берегових ліній, опинились під водною поверхнею. Мова йде про активне будівництво під водою, і, навіть, підводних міст, які отримали назву «гідрополісів». Гідрополіси – підводні поселення, пристосовані для життя людей, але не призначені для виключно наукової роботи. Можуть бути підводними готелями, туристичними центрами, в перспективі – рибницькими господарствами тощо [15, 16].

Даний вид урбаністики – **підводна урбаністика** – характеризується як напрям містобудівного та економіко-географічного дослідження, що займається комплексним аналізом та вивченням проблем, пов'язаних з функціонуванням та розвитком міських поселень у водному середовищі [14].

Підземна та підводна урбаністики надають можливість отримати додаткові територіальні ресурси нижче відміток поверхні землі та води. Крім цього існують напрями урбаністичного перетворення простору, спрямовані на створення об'єктів над поверхнею землі. Автор свідомо не зупиняється на традиційному освоєнні міського простору з будівництвом звичних житлових, громадських і промислово-виробничих споруд, навіть підвищеної поверховості.

Слід розглянути принципово інший підхід до будівництва, який суттєво відрізняється від класичного. Історія містобудування неодноразово змінювала парадигму функціонального підходу до використання міського простору – від поліфункціонального до монофункціонального і знову до поліфункціонального. Формування неоекономіки, розвиток інноваційних технологій призводять, з одного боку, до зникнення характерного атрибуту монофункціонального підходу – санітарно-захисних зон та максимального наближення місць прикладання праці до місць проживання. З іншого боку, впровадження ідеології SMART-city надає можливість вирішення принципово іншими засобами класичних задач урбаністики – забезпечення соціального комфорту, умов індивідуального розвитку та належного рівня задоволення побутових потреб людини [17].

В поєднанні з прогресуючим зростанням кількості міського населення, це

спричинює не просто постійне збільшення поверховості та висотності забудови (на сьогодні найвища споруда в світі – Бурдж-Халифа – знаходиться в м. Дубаї, ОАЕ, та має висоту 828 м), а й створення нового типу будівель, які поєднують в собі найрізноманітніші функції по вертикальній осі будівлі, а, інколи, всі характерні атрибути міського поселення – так звані *вертикальні міста* [18].

Новий вид урбаністики – *вертикальна урбаністика* – напрям сучасного урбаністичного підходу до створення вертикально сформованих поліфункціональних комплексів, що поєднують об'єкти різного функціонального типу по вертикалі або утворюють повноцінне вертикально сформоване місто.

Висновок. Тенденція невпинного зростання чисельності міського населення спрямовує увагу фахівців саме в бік упорядкування розвитку міст, особливо великих. Саме урбаністика з усіма її видами та різноманіттям виступає наріжним каменем містобудівної діяльності задля досягнення мети створення комфортних умов проживання і саморозвитку людини.

Список використаних джерел:

1. Дьомін М.М. Містобудування // Архітектура: Короткий словник-довідник (за ред. А. Мардера). – Київ: «Будівельник», 1995. – С. 77.
2. Экологический энциклопедический словарь / под ред. И.И. Дедю. – Кишинев: Главная редакция Молдавской советской энциклопедии, 1989. – 406 с.
3. Глазычев В.Л. Урбанистика / В.Л. Глазычев – Изд-во Европа. – 2008. – 220 с.
4. What is Urban Planning. / School of Urban Planning, McGill University. Archived from the original on 8 January 2008.
5. Taylor, Nigel (1998). Urban Planning Theory Since 1945. Los Angeles: Sage. pp. 3–4.
6. Robinson J. Thinking cities through elsewhere: Comparative tactics for a more global urban studies. Progress in Human Geography. – 2016. 40 (1). – pp.3-29.
7. Networked Urbanism: Social Capital in the City. // Talja Blokland-Potters, Michael Savage. Ashgate Publishing, Ltd. – 2008. – Social Science. – 241 p.
8. Плешкановская А.М. Города и эпохи / А.М. Плешкановская, Е.Д. Савченко – Киев: Ин-т Урбанистики: Логос. – 2011. – 229 с.
9. Г.Е. Голубев. Подземная урбанистика и город / Голубев Г.Е. – М.: ИПЦМИКХиС – 2005. – 124 с.
10. Словари и энциклопедии на Академике. Электронный ресурс. https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_geolog/3948/%D0%9F%D0%BE%D0%B4%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BD%D0%B0%D1%8F
11. Плешкановська А.М. Етапи розвитку підземної урбаністики / А.М. Плешкановська, Л.М. Коркушко // Містобудування та територіальне планування. – 2010. – Вип. 37. – С. 227-234.
12. Хан-Магомедов С.О. Проект «летающего города» // М.: Журнал «Декоративное искусство СССР». – 1973. № 1(182). – С. 30-36.
13. Голубева И.В. Архитектор Георгий Тихонович Крутиков. – Крым, Ялта., – 2000.
14. Рубан Л.І. Підводна урбаністика: питання та відповіді сучасності / Л.І. Рубан // Підводні технології. – 2016. Вип. 3. – С. 54-65.
15. Боровиков П.А. Человек живёт под водой / Боровиков П.А., Бровко В.П. – Л.: Судостроение, 1968 – 204 с.
16. Панин В. Научные открытия, меняющие мир («Гидрополисы»). – СПб.: Питер, – 2011. –

С. 87-91.

17. Капустин П.В. Формирование новой парадигмы города: вџзовџ, проблемџ и возможности / П.В. Капустин, И.Л. Чураков // Финансы. Экономика. Стратегия. – 2016. Вип. 8. – С. 45-61.

18. Переосмысление урбанизации через вертикальные города / Архитектура Сочи. – 2016. <http://arch-sochi.ru/2016/01/pereosmyslivaya-urbanizatsiyu-cherez-vertikalnyie-goroda/>

д.т.н., професор Плешкановська А.М.,
Институт Урбанистики, г. Киев

УРБАНИСТИКА СОВРЕМЕННОСТИ И ОТДЕЛЬНЫЕ ЕЕ ВИДЫ (К ВОПРОСУ ТЕРМИНОЛОГИИ)

В статье рассматривается понятие «урбанистика» как современный этап развития градостроительной деятельности. Проанализированы особенности понятийного аппарата в сфере урбанистики. Приведены существующие и сформулированы отсутствующие определения отдельных видов урбанистики – подземной, надземной, подводная, вертикальная.

Ключевые слова: градостроительство, урбанистика, подземная урбанистика, подводная урбанистика, надземная урбанистика, вертикальная урбанистика,

Pleshkanovska A.M., Doctor of technical sciences, Prof.
Institute of Urban Planning, Kyiv

URBANISTICS OF MODERNITY AND SOME OF ITS SPECIES (TERMINOLOGY ISSUES)

The article considers the concept of "urbanism" as a modern stage in the development of urban planning activity. The peculiarities of the conceptual apparatus of the direction in the field of urbanism are considered. The existing and formulated missing definitions of certain types of urbanism - underground, aboveground, underwater, and vertical are presented.

Key words: urban planning, urbanism, underground urbanism, underwater urbanism, aboveground urbanism, vertical urbanism.